

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет

СУТУЛІНА ЛАРИСА ГРИГОРІВНА

УДК 811.134.2:81-139

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ *РЕАЛЬНЕ – ІРРЕАЛЬНЕ*
У НАРАТИВНІЙ СТРУКТУРІ
ІСПАНСЬКИХ РОМАНІВ-СПОГАДІВ ХХ–ХХІ СТОЛІТТЯ

10.02.05 – романські мови

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Київському національному лінгвістичному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Данилич Валентина Стефанівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра романської і новогрецької філології та перекладу,
професор

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Гетьман Зоя Олексіївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Інститут філології,
кафедра романської філології,
професор

кандидат філологічних наук, доцент
Буць Жанна Володимирівна,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського",
кафедра теорії, практики та перекладу французької мови,
доцент

Захист відбудеться "13" лютого 2017 р. о 10³⁰ годині на засіданні спеціалізованої
ученої ради Д 26.054.02 у Київському національному лінгвістичному університеті
(03680 МСП, м. Київ-150, вул. Лабораторна, 5/17)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного
лінгвістичного університету (03680 МСП, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73)

Автореферат розісланий "12" січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Государська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню лінгвокогнітивних механізмів конструювання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у нарративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. та її субмоделей на основі операцій мапування: атрибутивного, релятивного, контрастивного, інтертекстуального та ситуативного.

Сучасна когнітивно зорієнтована лінгвістика продовжує досліджувати проблему організації знань людини про навколишній світ та їхнє відображення в її свідомості (Дж. Лакофф, Е. МакКормак, А. Barcelona, S. Coulson, M.J. Cuensa, J. Hilferty) у вигляді різних моделей, однією з яких є метафорична. Термін *модель* одним із перших (1964 р.) увів у науковий обіг Д.М. Шмельов для представлення регулярної багатозначності слова, зокрема "контекстно зумовлених метонімічних замінів, які спираються на порівняно стійку семантичну модель". Згодом до лінгвістичного категоріально-поняттєвого апарату було введено і термін *метафорична модель* та його дублети: *модель метафори / метафоризації* (Н.В. Багічева, А.М. Баранов, Ю.М. Караулов, Ю.В. Кравцова, В.М. Телія та ін.).

Екстраполяція когнітивного вектору до мовознавства стає новим поворотом у вивченні метафоричних моделей і зумовлює принципово інший аспект їхнього осмислення, який передбачає розкриття механізмів когнітивних моделей мислення людини. На сьогодні уже сформовано досить потужну традицію щодо когнітивної інтерпретації метафоричних моделей, представлену *дескрипторною теорією метафори* (А.М. Баранов, Ю.М. Караулов), *теорією концептуальної метафори* (М. Джонсон, Дж. Лакофф), *теорією концептуальної інтеграції ментальних просторів* (G. Fauconnier, E.J. Grady, F.J. Ruiz de Mendoza Ibañez, M. Turner) і власне *теорією метафоричного моделювання* (Е.В. Будаєв, О.В. Колотніна, Е. Пірайнен, В.І. Постовалова, В.М. Телія, О.О. Федосєєв, Ю.Б. Федєнєва, А.П. Чудінов, J.A. Díaz Rojo).

Урахування когнітивного і комунікативного контекстів стало визначальним фактором у розробці *конективної теорії метафоричної інтерпретації* американськими лінгвістами (D. Ritchie) і *теорії дискурсивно-соціального розуміння метафори* дослідниками Люблінської етнолінгвістичної школи (J. Zinken) та німецькими ученими (R. Hülse). Домінантним положенням цих теорій стало витлумачення метафоричної моделі як когнітивної структури художніх текстів, що започаткувало окремий напрям в її дослідженні – когнітивно-поетологічний (Л.І. Белєхова, О.П. Воробйова, В.Г. Ніконова, M. Burke, M. Freeman, E. Semino, G. Steen, P. Stockwell, R. Tsur), представники якого метафоричну модель вважають такою субстанцією, що є схемою інтерпретації певної історичної події і пронизує в різних варіаціях увесь художній текст (Н.О. Мішанкіна).

Історичною подією іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. є травматична історія Іспанії, покладена в основу їхньої нарративної структури, побудованої на контамінації реальності й ірреальності й актуалізованої у художніх текстах у вигляді метафоричної моделі *реальне – ірреальне*, аналіз якої сприятиме розкриттю механізмів різних операцій процесу когнітивної метафоризації.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення когнітивно-мовних механізмів і способів пізнання світу загалом та художнього зокрема, одним із яких є метафора та її моделі, що відображають наративне мислення письменника у конкретному жанрі і в певну історико-літературну добу. Обраний наративний підхід до виявлення когнітивного потенціалу метафоричної моделі *реальне – ірреальне* в іспанських романах-спогадах ХХ–ХХІ ст. дасть змогу представити основні концептуальні смисли, що творять метафоричну картину світу у цих художніх творах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Київського національного лінгвістичного університету в рамках держбюджетної наукової теми "Мови світу: генезис, таксономія, функціонування у синхронії і діахронії" (державна реєстрація № 0115U002513, наказ № 1243 МОН України від 31.10.2014 р.). Дисертаційна робота є складовою наукової теми кафедри іспанської та французької філології Київського національного лінгвістичного університету "Системність одиниць романських мов: когнітивний та комунікативно-функціональний аспекти". Тему дисертації затверджено вченою радою Київського національного лінгвістичного університету, протокол № 6 від 23 грудня 2013 р.

Метою роботи є конструювання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. шляхом атрибутивного, релятивного, ситуативного, контрастивного та інтертекстуального мапування.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- критично проаналізувати наукову літературу і сформулювати теоретичні засади дослідження метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.;

- уточнити визначення понять "метафорична модель" і "метафорична субмодель" як генераторів концептуальних смислів у наративній структурі художніх творів;

- розробити комплексну методику аналізу лінгвокогнітивних механізмів побудови метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.;

- виявити способи і засоби актуалізації ознакових характеристик метафоричних субмоделей у процесі атрибутивного, релятивного і контрастивного мапування;

- розкрити механізми трансформації контекстуальних характеристик метафоричних субмоделей у процесі інтертекстуального і ситуативного мапування;

- схематично представити метафоричні субмоделі, сконструйовані на основі лінгвокогнітивних операцій мапування, у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

Об'єктом дослідження є наративна структура іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

Предметом дослідження є метафорична модель *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

Матеріалом дослідження слугують 14 субмоделей, що складають метафоричну модель *реальне – ірреальне*, сконструйовані на базі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.: Кармен Мартін Гайте "El cuarto de atrás" (1978); Андрес Трапьяльє "El buque fantasma" (1992); Антоньо Муньос Моліна "Nada del otro mundo" (1993); Хусто Наварро "La casa del padre" (1994); Роса Регас "La canción de Dorotea" (2001); Карлос Руїс Сафон "La sombra del viento" (2001); Хав'єр Маріас "Tu rostro mañana" (2002-2007); Армандо Родера "El enigma de los vencidos" (2011). Загальний обсяг ілюстративного матеріалу – 8 романів (3620 сторінок).

На основі комплексного підходу до об'єкта наукової рефлексії у дисертації застосовано такі **методи і прийоми** аналізу мовного матеріалу: методи когнітивної лінгвістики: *метод концептуальної інтеграції ментальних просторів і метод лінгвокогнітивних операцій мапування* – для конструювання метафоричних субмоделей, які є складниками метафоричної моделі *реальне – ірреальне*, у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.; *інтерпретаційно-текстовий метод* – для виявлення особливостей субмоделей метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у досліджуваних художніх текстах; *метод лінгвостилістичного аналізу* – для інтерпретації авторських стилістичних прийомів, актуалізованих у метафоричних субмоделях і контекстуально збагачених додатковим поняттєвим та емоційним змістом; *методика концептуального аналізу* – для ідентифікації метафоричних смислів у кожній субмоделі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі *уперше* з нових позицій поінтерпретовано термін *метафорична модель*, під якою розуміється бінарна когнітивна сполука, виражена формулою $X - це Y$ та утворена шляхом ментальної операції метафоричної проєкції поняттєвих елементів із царини джерела на царину мети; та її варіант – *метафорична субмодель*, яка витлумачується як спосіб конкретизації і деталізації змістових і смислових відтінків метафоричної моделі.

Установлено, що в метафоричній моделі *реальне – ірреальне* компонент царини мети не пояснює компонент царини джерела, а лише уподібнюється йому, зберігаючи загальну формулу $X - це Y$, у зв'язку з чим відбувається трансформація поняттєвих царин метафоричної моделі; *проаналізовано* процес конструювання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. крізь призму побудови мережі концептуальної інтеграції ментальних просторів і лінгвокогнітивних операцій мапування; *сконструйовано* чотирнадцять метафоричних субмоделей у процесі атрибутивного (*Події війни – Дивна пляма крові; Спогади про війну – Фантастичний острів; Минуле Іспанії – Дивна настільна гра; Село, що виникло шляхом колонізації – Селище-примара*), релятивного (*Фронт – Дивний Будинок; Іспанія епохи диктатури – Корабель-примара; Політичне життя країни – Будинок серед поля*), контрастивного (*Юнаки, поранені на війні – Ірреальні персонажі; Монтжуїк – Зачарований будинок*), інтертекстуального (*Роман спогадів – Фантастичний роман; Вбивці Громадянської війни – Лицар Смерть; Брат і сестра Буесо – Живі мерці; Спогади про війну – Кладовище забутих книг*) і ситуативного (*Місто повоєнного часу – Хуліан*) мапування, які є складниками метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

Доведено, що метафорична модель *реальне – ірреальне* відображає процес контамінації зображення реальних історичних подій та елементів авторської уяви про них в іспанських романах-спогадах ХХ–ХХІ ст., який і зумовлює наративну структуру цих художніх творів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні положень когнітивної лінгвістики та когнітивної поетики. Результати дослідження можуть бути використані у викладанні теоретичних і практичних курсів зі стилістики (розділи "Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту", "Поетичні тропи й фігури мовлення"), лексикології (розділи "Лексико-семантичні зв'язки слова", "Семасіологія"), лінгвокраїнознавства (розділ "Іспанія у період Громадянської війни 1936-1939 років та диктатури Ф. Франко"), зарубіжної літератури (розділ "Сучасний іспанський роман"). Крім того, теоретичні постулати роботи можуть використовуватися в науковій діяльності студентів, магістрантів та аспірантів філологічних спеціальностей.

Апробацію результатів дослідження здійснено на *шести міжнародних наукових конференціях*: "Іноземна філологія у ХХІ столітті" (Запоріжжя, 2011), "Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації" (Острого, 2012), "Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур" (Дніпропетровськ, 2012), "Україна і світ : діалог мов та культур" (Київ, 2014, 2016), "Ғылым және білім – 2014" (Астана, 2014); *трьох всеукраїнських наукових конференціях і форумах*: "Мова як засіб міжкультурної комунікації" (Херсон, 2014), "Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства" (Дніпропетровськ, 2013), "Україні ХХІ сторіччя – інтелект і творчість молоді" (Дніпропетровськ, 2011).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в *сімнадцятьох* публікаціях: *шістьох* статтях, надрукованих у фахових виданнях України, *одній* статті – у періодичному виданні іншої держави і тезах доповідей *десятьох* наукових конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, списків використаних джерел (231 позиція, серед яких 115 – іноземними мовами), довідкової літератури (6 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (8 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи – 239 сторінки, основний зміст викладено на 185 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, визначено основні завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, методи дослідження, указано форми апробації та структуру роботи.

У **першому розділі "Теоретичні засади дослідження метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ століття"** визначено традиційні й нові принципи вивчення метафоричної моделі з позицій структурної і когнітивної семантики, уточнено термін *метафорична модель*, розглянуто метафоричну модель *реальне – ірреальне* як невід'ємний компонент іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

Теорія концептуальної метафори розроблена у 1980 р., де метафору трактують як складний когнітивний феномен, що становить проекцію однієї царини досвіду людини (царини джерела) на іншу (царину мети). Приклади концептуальних метафор, які наводять Дж. Лакофф і М. Джонсон, вже стали стійкими фразами: *суперечка – це війна; час – це гроші; любов – це подорож*.

На позначення *метафоричної моделі* спеціалісти послуговуються такими суміжними, проте не тотожними термінами, як *метафоричний архетип* (О.М. Панченко, І.П. Смірнов), *концептуальна метафора* (М. Джонсон, Дж. Лакофф), *ментальна модель* (Ф. Джонсон-Лерд), *метафорична модель* (А.М. Баранов, Е.В. Будаєв, Ю.М. Караулов, О.В. Колотніна, Е. Пірайнен, В.І. Постовалова, В.М. Телія, О.О. Федосєєв, Ю.Б. Федєнєва, А.П. Чудінов, J.A. Díaz Rojo), *модель регулярної багатозначності* (Ю.Д. Апресян, Д.М. Шмельов), *метафоричне поле* (Г.М. Складєвська), що мають різну внутрішню форму, бо акцентують семантичний або когнітивний аспекти метафоричної моделі.

Як модель, аналогічну словотворчим і синтаксичним моделям, метафору розглядає В.М. Телія. У розумінні А.М. Баранова і Ю.М. Караулова метафоричною моделлю є двоелементна безліч сигніфікативних і денотативних дескрипторів, які представляють царину джерела і царину мети метафоричної проекції. В аспекті теорії регулярної багатозначності (Ю.Д. Апресян, Н.В. Багічева, Л.В. Балашова, Л.О. Новіков, Й.А. Стернін) метафоричні моделі ототожнюють із метафоричними полями – аналогами ЛСП. Утім, під час когнітивного аналізу цих моделей знімаються обмеження, характерні для структурно-семантичного підходу, зокрема вимоги щодо приналежності елементів поля до однієї ЛСГ (А.П. Чудінов).

Поняття метафоричної моделі А.П. Чудінов доповнює описом її фреймово-слотової системи, зазначаючи, що система фреймів (слотів) однієї ментальної царини (царини джерела) є основою для моделювання ментальної системи іншої царини (царини мети). Під метафоричною моделлю він розуміє наявну у свідомості мовців схему зв'язку між поняттєвими царинами, яку можна представити формулою $X - це Y$, і наводить приклади метафоричних моделей: *політична діяльність – це війна; політичні ресурси – це гроші; виборча кампанія – це подорож* (А.П. Чудінов).

Аналіз різних наукових позицій дозволяє сформулювати визначення *метафоричної моделі* як бінарної когнітивної схеми, побудованої шляхом ментальної операції метафоричної проекції поняттєвих елементів із царини джерела на царину мети, що виражається формулою $X - це Y$. Однак у метафоричних моделях не завжди поняття царини мети конкретніші за поняття царини джерела. У випадках із царинами джерел *література, потойбічні істоти, історія* слід говорити не про пояснення, а про переструктурування поняттєвих царин мети (А.М. Баранов). Зразком такого переструктурування є **метафорична модель реальне – ірреальне**, де жодна з її поняттєвих царин не може бути пояснена іншою, але які уподібнюються одна одній, зберігаючи формулу $X - це Y$.

Розглядаючи метафоричні моделі у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст., звертаємо увагу на те, що в них зображується не стільки минуле, скільки сучасне уявлення про нього (P. Aguilar Fernández, S. Amago, W.L. Bernecker, P. Cifre Wibrow, J.M. Izquierdo, A. Luengo, P. Pereiro, P. Preston).

Поряд із реальним історико-політичним контекстом іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст., пов'язаним із травматичною пам'яттю про Громадянську війну 1936-1939 років, наявний й інший контекст – ірреальний, що сягає жанрів фентезі. Зокрема, спогади про Громадянську війну 1936-1939 років та диктатуру 1939-1975 років перетворилися на культурне табу, набуваючи, надприродної якості примар через зникнення з офіційних реєстрів історії та постійне нагадування про себе в культурі. Це стало джерелом творення ірреального в іспанських романах-спогадах кінця ХХ–ХХІ ст. (J. Colmeiro, I. Cuñado, S. Faber, J. Labanyi, J.R. Resina, F.A. Schouten, U. Winter). Під **нарративною структурою** іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. розуміється емерджентна конструкція, сформована метафоричною моделлю *реальне – ірреальне*, в якій царина джерела не протиставляється через царину її мети, а перебуває у відношеннях бінарного суположення. Саме такий характер залежності, відображений у формулі $X - це Y$, є визначальною характеристикою нарративу іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

У другому розділі **"Методика аналізу лінгвокогнітивних механізмів конструювання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у нарративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ століття"** розроблено комплексну методіку побудови метафоричної моделі у нарративній структурі художніх творів; представлено основні етапи дослідження метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у нарративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

Аналіз метафоричних моделей у текстах і дискурсах певної жанрово-стильової кваліфікації представлений у численних публікаціях (Е.В. Будаєв, Т.С. Вершиніна, Н.В. Головенкіна, Х.П. Дацишин, О.В. Колотніна, К.Б. Рябих, О.О. Федосєєв, Ю.Б. Фєденєва, І.О. Філатенко, О.М. Чадюк, А.П. Чудінов, J.A. Díaz Rojo), де автори детально описують метафоричні моделі, вказуючи на такі їх ознаки, як 1) поняттєві царини джерела і мети; 3) типові сценарії, які відображають найбільш характерні для царини джерела послідовності ситуацій; 4) фрейми, кожен з яких структурує відповідну поняттєву царину; 5) типові слоти, що включають певний аспект конкретизації фрейму; 6) компонент, що пов'язує первинні й вторинні значення моделі і надає можливість з'ясувати, чому поняттєва структура царини джерела є придатною для позначення елементів царини мети; 7) продуктивність; 8) частотність; 9) концептуальні вектори і прагматичний потенціал; 10) перетин метафоричних моделей.

Загалом методологія семантико-когнітивної побудови та опису метафоричних моделей ґрунтується на принципах розуміння метафори як явища мови й мислення; синтезу ідей семантичного і когнітивного моделювання процесу метафоризації; здійснення метафоричного моделювання внаслідок реконструкції фрагментів національної або індивідуальної метафоричної картини світу на певному мовному матеріалі; тлумачення метафоричної моделі як вихідної і нової поняттєвих царин і семантико-когнітивного форманта; встановлення регулярних і продуктивних метафоричних моделей; структурації метафоричних моделей як складників мегамоделі, організованої субмоделями; виявлення базових метафоричних концептів (Ю.В. Кравцова).

При цьому найефективнішим інструментом дослідження метафоричної моделі саме у структурі художніх творів вважається метод побудови мережі концептуальної інтеграції ментальних просторів М. Тернера – Ж. Фоконьє, оскільки він дозволяє поетапно простежити процес формування цієї когнітивної схеми і забезпечити декодування і реконструкцію прихованих текстових смислів метафоричного характеру. Під ментальним простором тут розуміється інформація, що криється за семантичним простором художнього тексту. Це динамічний ментальний конструкт, який характеризується відносною автономією від мовного висловлювання, реалізується у творі у вигляді окремої текстової ситуації (О.П. Воробйова) та текстово відображається як окремий фрагмент, що може розгортатись у рамках як мікро-, так і макроконтексту (В.С. Бондаренко).

У наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. конструювання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* здійснюється на основі контамінації двох вхідних ментальних просторів, об'єднаних структурою породжувального простору. Вхідні ментальні простори перебувають у відношенні контрасту, проте вказівка на одну й ту ж ситуацію мотивує інтеграцію цих суперечливих сутностей в інтегрований простір, де й простежується поява опозиції, формування якої ґрунтується на зштовхуванні аксіологічних значень з протилежною онтологічною ознакою Вхідного простору 1 *реальне* і Вхідного простору 2 *ірреальне*.

Для побудови ментальних просторів застосовуються лінгвокогнітивні операції мапування, тобто проєкція протилежних, але онтологічно-споріднених, ознак і властивостей царини джерела на царину мети, у процесі чого висвітлюються істотні ознаки для явища, яке осмислюється (Л.І. Белехова). Для розкриття механізмів дії таких операцій виокремлюємо атрибутивне, релятивне, контрастивне, інтертекстуальне і ситуативне мапування, що становлять інструментарій опрацювання художнього наративу та корелюють за своїм смислом з когнітивними операціями побудови метафоричної моделі, яка дає вказівки для загальної ідеї інтерпретації наративу.

У цілому, застосовані у дослідженні такі когнітивні операції, як метафоричне моделювання, побудова мережі концептуальної інтеграції ментальних просторів та операції мапування вдало доповнюють одна одну, сприяючи комплексній інтерпретації метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

З метою конкретизації і деталізації змістових відтінків метафоричної моделі пропонуємо досліджувати її складовий компонент – **метафоричну субмодель** (Ю.В. Кравцова, А.П. Чудінов), яка виражається формулою $X - це Y$ і зводиться до концептуальної діади *реальне – ірреальне*. З огляду на те, що метафорична модель структурується різними групами ознак, які експлікуються мовними і позамовними засобами, її дослідження має поетапний характер.

На *першому* етапі визначаються підстави для метафоричного використання відповідних поняттєвих царин; виявляються історичні й соціальні передумови виникнення метафоричної моделі у художніх творах; обирається назва моделі, яка відображає вихідну царину джерела і нову поняттєву царину мети.

Другий етап спрямований на аналіз лексико-семантичного наповнення фактичного матеріалу. З метою виявлення номінативних особливостей окремих лексичних одиниць і стилістичних засобів вербалізації понять *реальне* та *ірреальне* у наративній структурі художніх творів застосовуємо лексико-семантичний аналіз, який передбачає пошук ключових лексичних одиниць й групування їх у певні лексико-семантичні тематичні блоки, що складають упорядковану, неоднорідну й комплексну сукупність значень мовних засобів.

На *третьому* етапі з метою конкретизації метафоричної моделі *реальне – ірреальне* візуалізуються чотирнадцять метафоричних субмоделей. Для пояснення особливостей їх формування і функціонування ми керуємося методичним апаратом теорії концептуальної інтеграції ментальних просторів і лінгвокогнітивними операціями мапування, які висвічують характеристики елементів царини джерела через характеристики елементів царини мети. При цьому атрибутивне, релятивне і контрастивне мапування базується на проектуванні ознакових характеристик, а інтертекстуальне і ситуативне мапування – на проектуванні контекстуальних характеристик метафоричних субмоделей. Методика концептуального аналізу забезпечує ідентифікацію метафоричних смислів у кожній субмоделі.

Побудова метафоричних субмоделей у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. передбачає такі кроки: 1) шляхом метафоричної проекції визначається співвіднесення залучених у текст певних царин досвіду, які позначаються як вхідні ментальні простори; 2) конкретизуються їх структури: Вхідний простір 1 (царину джерела) становить поняттява царина *реальне*; Вхідний простір 2 (царину мети) формує поняттява царина *ірреальне*; 3) фіксується послідовне співвіднесення окремих елементів породжувального ментального простору; 4) інтегрований ментальний простір, доповнюючись фоновими знаннями і логічними висновками, утворює нову концептуальну емерджентну структуру – метафоричну субмодель, що, у свою чергу, входить до складу загальної метафоричної моделі *реальне – ірреальне*. Інтерпретаційно-текстовий метод дозволяє виявити особливості субмоделей метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у досліджуваних художніх текстах.

На *четвертому* етапі шляхом комунікативно-прагматичного аналізу визначається прагматичний потенціал метафоричних субмоделей та їх емоційний вплив на читача, де виявляється взаємозв'язок з теорією емоційного резонансу (О.П. Воробйова, Л. Салямон, К. Oatley, Р. Stockwell, R. Tsur). Метод лінгвостилістичного аналізу передбачає з'ясування фонологічного, лексико-стилістичного і граматико-синтаксичного аспектів метафоричних субмоделей, а також сприяє інтерпретації авторських стилістичних прийомів, контекстуально збагачених поняттєвим та емоційним змістом.

Третій розділ "Проектування ознакових характеристик метафоричних субмоделей у процесі атрибутивного, релятивного і контрастивного мапування" присвячено побудові метафоричних субмоделей у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст., а також виявленню мовностилістичних засобів, що забезпечують лінгвопрагматичну динаміку розгортання метафоричних субмоделей.

У лінгвокогнітивних операціях атрибутивного, релятивного і контрастивного мапування акцент робиться на проектуванні ознакових характеристик царини джерела на онтологічно споріднені характеристики царини мети. При цьому кожна з представлених операцій має свої особливості: атрибутивне мапування передбачає проектування якісних ознак, релятивне – базується на ознаках причинно-наслідкового характеру, контрастивне – на протилежних за змістом ознаках.

Атрибутивне мапування – це лінгвокогнітивна операція проектування онтологічно споріднених ознак або властивостей складових компонентів царини джерела на складові компоненти царини мети (Л.І. Белєхова).

У романі Х. Маріаса "Tu rostro mañana" наявні дві текстові ситуації, у яких йдеться про дивну пляму крові та події Громадянської війни: *una extraña mancha de sangre [...] empezaba a parecerme irreal, producto de mi imaginación. O era de mis lecturas acaso [...] sobre los días de sangre de mi país* (Marías, "Tu rostro mañana") – "дивна пляма крові [...] вже здавалася мені ірреальною, результатом моєї уяви, або, можливо, була викликана читанням [...] про криваві дні у моїй країні". Їх зіставлення забезпечує операція атрибутивного мапування, яка у процесі формування мережі концептуальної інтеграції накладає когнітивне обмеження на вибір атрибутивних ознак Вхідного простору 2 *Дивна пляма крові (Сумніви щодо реальності; Чинити опір зникненню; Прагнення прорватися у реальне)*, що проектується на Вхідний простір 1 *Події війни (Сумніви щодо реальності; Чинити опір забуттю; Прагнення відтворити замовчуване)*. В емерджентній структурі інтегрованого простору виникає редуковане значення образу, яке збігається з метафоричною субмоделлю *Події війни – Дивна пляма крові* та зводиться до метафоричної моделі *реальне – ірреальне*.

Шляхом атрибутивного мапування у романі К.М. Гайте "El cuarto de atrás" ознаки ментальних просторів *Спогади про війну (a qué edad empecé a refugiarme? [...] – Hace mucho tiempo, durante la guerra, en Salamanca* (Gaité, "El cuarto de atrás") – "в якому віці я почала переховуватись? [...] – Давно, у часи війни у Саламанці") і *Фантастичний острів (inventar la isla [...] Bergai [...] para refugiarse* (Gaité, "El cuarto de atrás") – "вигадати острів [...] Бергай [...] щоб переховуватись") вступають в інтеракцію, утворюючи мережу концептуальної інтеграції. Елементами Вхідних просторів 1 і 2 є *Бомбосховище; Реальні спогади про подругу та Вигадане сховище; Фантазії про розваги з подругою*, відповідно. У рамках інтегрованого простору утворюється емерджентна структура, що становить підґрунтя для розгортання метафоричної субмоделі *Спогади про війну – Фантастичний острів*, яка уточнює метафоричну модель *реальне – ірреальне*.

У романі А. Родера "El enigma de los vencidos" оповідач, побачивши назву дивної настільної гри "El enigma de los vencidos" – "Загадка переможених", згадує Громадянську війну, заколот 1936 року і республіканців: *el título del juego ya se las traía: "El enigma de los vencidos" [...] me vino en ese momento a la mente pensamientos sobre la Guerra Civil, el golpe de Estado del treinta y seis, los republicanos* (Rodera, "El enigma de los vencidos"). Шляхом атрибутивного мапування царини джерела *Минуле Іспанії* на царину мети *Дивна настільна гра* структуруються Вхідні простори 1 і 2 – *Таємниця історії Іспанії і Таємниця дивної настільної гри*.

Обидва простори пов'язані між собою ідеєю таємниці. Зіставлення ментальних просторів прихованих у тексті смислів дозволяє сформулювати емерджентну структуру інтегрованого простору, на основі якої вилучається метафорична субмодель *Минуле Іспанії – Дивна настільна гра*, що конкретизує метафоричну модель *реальне – ірреальне*.

Лінгвокогнітивна операція атрибутивного мапування дозволяє виокремити спільне в реальному і фантастичному світах роману А. Муньос Моліна "Nada del otro mundo". У свідомості читача зіставляються два ментальні простори *Село, що виникло шляхом колонізації* та *Селище-примара*. Елементами Вхідних просторів 1 і 2 є *Занепад*; *Мешканці* та *Ірреальне існування*; *Живі мерці*, відповідно. Економічний застій і низький рівень культури – ознака селища Посанко, що виникло шляхом колонізації у період диктатури Ф. Франко: *uno de esos poblados de colonización que se levantaron de la nada durante el franquismo* (Molina, "Nada del otro mundo"), контрастує з ознакою ірреальної місцевості, адже наприкінці твору виявляється, що це селище затопила гребля тридцять років тому: *Pozanco lo inundó la presa hace treinta años* (Molina, "Nada del otro mundo"). Так виводиться метафорична субмодель *Село, що виникло шляхом колонізації – Селище-примара*. Метафорична модель, що походить з емерджентної структури, має формулу *реальне – ірреальне*.

У метафоричних субмоделях, спроектованих шляхом атрибутивного мапування, залучення військової і суспільно-політичної лексики, топонімів та вказівки на конкретний період історії зображує реальний аспект романів-спогадів. Лексичний ряд із семантичним і асоціативним значенням *ірреальне*, номінативні одиниці сенсорного характеру, певні фонетичні й граматичні засоби, а також художні прийоми антитези, гіперболи, епітету, епанортози, іронічної ремарки, метафори, метонімії, оксюмору, персоніфікації, порівняння, парадоксу, анафори, епіфори, ампліфікації, висхідної градації, рефрену і паралелізму є площиною для зображення ірреального аспекту творів.

Релятивне мапування являє собою проектування відношень причинно-наслідкового характеру, в результаті чого сутності царин джерела і мети виражають схожі емоції, стани і почуття персонажа (Л.І. Белехова).

У романі Х. Наварро "La casa del padre" операція релятивного мапування ініціює зведення до єдиного смислового континууму локусів *Фронт* і *Дивний будинок*, де один з них розгортається в рамках іншого. Наприклад, лексичне поле з семантичним центром *aire* виступає єднальною ланкою між реалістичністю війни (*el aire cargado de cordita después de los bombardeos aéreos* (Navarro, "La casa del padre") – "насичене кордитом повітря після повітряних бомбардувань") та описом ірреального будинку (*aquel aire que se pudría y se envenenaba* (Navarro, "La casa del padre") – "повітря, що гнило і отруювало"). Візуальні, ольфактивні й аудіальні відчуття оповідача, представлені Вхідним простором 1 *Фронт* (*Бачить сніг; Відчуває запах кордиту; Чує мову медсестер військового шпиталю*), прочитуються через відчуття, зображені елементами Вхідного простору 2 *Дивний будинок* (*Оточений темрявою; Відчуває запах у будинку; Чує мову примар*). Опозиційне осмислення цих відчуттів веде до утворення метафоричної субмоделі *Фронт – Дивний будинок*, яка входить до складу метафоричної моделі *реальне – ірреальне*.

АТРИБУТИВНЕ МАПУВАННЯ

РЕЛЯТИВНЕ МАПУВАННЯ

КОНТРАСТИВНЕ МАПУВАННЯ

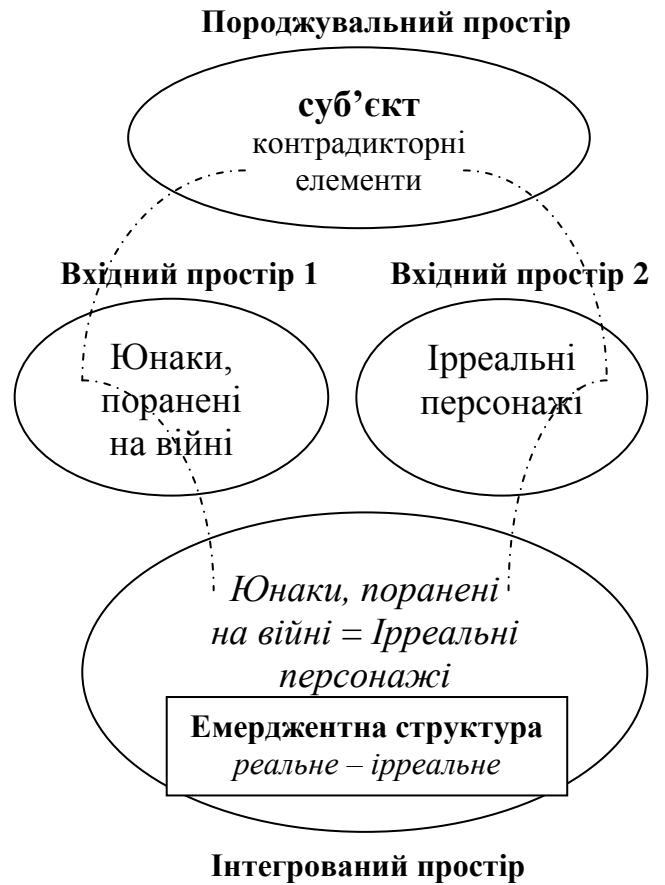
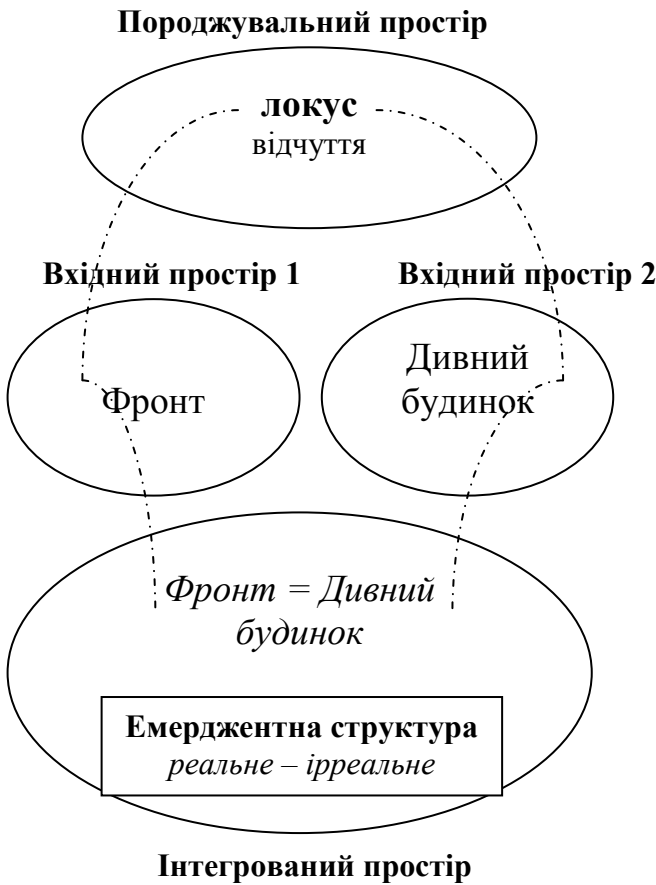

Рис. 1 Проектування ознакових характеристик метафоричних субмоделей у процесі атрибутивного, релятивного і контрастивного мапування

Шляхом операції релятивного мапування у романі А. Трап'єльо "El buque fantasma" емоції оповідача щодо політичної ситуації в Іспанії проєктуються на опис емоцій, які викликає образ корабля-примари. Елементи Вхідного простору 1 *Іспанія епохи диктатури* – це *Загубленість у політиці; Країна, що не має мети*. Елементами Вхідного простору 2 *Корабель-примара* є *Загубленість у морі; Корабель-примара, що не має мети*. В інтегрованому просторі мережі виникає емерджентна структура, якій відповідає метафорична субмодель *Іспанія епохи диктатури* – *Корабель-примара*, що конкретизує метафоричну модель *реальне – ірреальне*. Комунікативно-прагматичним значенням метафоричної субмоделі є представлення політичного життя Іспанії 60-70-их років в образі корабля-примари: *Los años, la política, tantas ideas confusas [...] tal vez la imagen del buque fantasma no le sentara mal* (Трап'єльо, "El buque fantasma") – "Роки, політика, стільки неясних ідей [...] можливо, образ корабля-примари схарактеризує цю ситуацію".

У романі Р. Регас "La canción de Dorotea" негативний емоційний стан оповідачки, викликаний періодом переходу Іспанії до демократії, прочитується через її емоційний стан, спровокований перебуванням у дивному будинку. Операція релятивного мапування забезпечує зіставлення елементів Вхідного простору 1 *Політичне життя країни (Бездіяльність; Розчарування у політиці; Віддаленість від суспільно-політичного життя; Невизначеність щодо політичної боротьби)* і Вхідного простору 2 *Будинок серед поля (Бездіяльність; Розпач, викликаний перебуванням у будинку; Ізольованість; Незнання того, що відбувається у будинку)*. Наприклад, емоційний стан оповідачки, результатом якого є її віддаленість від суспільно-політичного життя (*la fría distancia que había tomado con la vida pública y con los hombres y mujeres que se dedicaban a la política* (Regás, "La canción de Dorotea")) – "холодна відстань, на яку я віддалилась від суспільного життя і від чоловіків і жінок, що присвячували себе політиці"), зіставляється з емоційним станом героїні, спровокованим ізольованістю будинку (*está en medio del campo* (Regás, "La canción de Dorotea")) – "розташований серед поля"). З емерджентної структури, що виникає в інтегрованому просторі мережі концептуальної інтеграції, впливає назва метафоричної субмоделі *Політичне життя країни – Будинок серед поля*, яка деталізує метафоричну модель *реальне – ірреальне*.

Операція релятивного мапування забезпечує чітке розуміння психологічного аспекту метафоричних субмоделей, що проявляється в аналізі відчуттів оповідача, переданих органами сенсорної системи і відображених лексичними полями на позначення візуальних, аудіальних, тактильних, ольфактивних, одоративних, кінестетичних і фізіологічних відчуттів, а також лексемами негативної емоційної оцінки і художніми засобами синестезії, емпізи, парцеляції та риторичного запитання. Створення ірреального аспекту творів досягається шляхом залучення номінативних одиниць з асоціативним компонентом *ірреальне*, фонетичних і граматичних ефектів, а також стилістичних і синтаксичних прийомів антитези, гіперболи, порівняння, епітету, персоніфікації, метафори, парадоксу, ампліфікації, плеоназму, паралелізму, анафори, епіфори, анепіфори, анадиплосису, висхідної градації. Ужиток суспільно-політичної і військової лексики, топонімів та імен історичних постатей відтворює реалістичність подій романів.

Контрастивне мапування – це лінгвокогнітивна операція проектування онтологічно споріднених властивостей, притаманних тим чи іншим складникам одного ментального простору, на протилежні за змістом властивості іншого (Л.І. Белехова).

У романі Х. Наварро "La casa de padre" операція контрастивного мапування забезпечує побудову мережі концептуальної інтеграції. Формування поняттєвих контрастивних схем супроводжується когнітивною процедурою зштовхування протилежних компонентів *реальне* (*dos hijos que han vuelto de la guerra, heridos de muerte [...] con metralla en los pulmones, moribundos* (Navarro, "La casa de padre") – "два сина, що повернулися з війни, поранені смертю [...] з картечтю в легенях, при смерті") та *ірреальне* (*el monstruo congelado* (Navarro, "La casa de padre") – "заледенілий монстр"). Елементами Вхідного простору 1 *Юнаки, поранені на війні є Юнак, поранений шрапнеллю та Юнак з відмороженими кінцівками*. Елементами Вхідного простору 2 *Ірреальні персонажі є Примара та Людина-робот*. Відповідну метафоричну субмодель реалізує формула *Юнаки, поранені на війні – Ірреальні персонажі*. В межах одного концептуального простору протиставляються протилежні прояви однієї онтологічної сутності *реальне – ірреальне*, звідки походить формула метафоричної моделі.

Контрастивне мапування ініціює побудову мережі концептуальної інтеграції у романі К. Руїса Сафона "La sombra del viento". Цьому прияє когнітивна процедура зштовхування протилежних онтологічних ознак реальної споруди – фортеці Монтжуїк, де у період диктаторських репресій розстрілювали політичних в'язнів: *La purga a tiros se llevaba a cabo [...] en el castillo de Montjuïc* (Zafón, "La sombra del viento"), та ірреальної споруди – зачарованого будинку: *la casa está encantada* (Zafón, "La sombra del viento"). На основі інтеракції Вхідного простору 1 *Монтжуїк*, з елементами *Ті, хто загинув у фортеці; Франкісти*, та Вхідного простору 2 *Зачарований будинок*, з елементами *Ті, хто загинув у будинку; Примари*, виникає емерджентна структура *реальне – ірреальне*. Формулою метафоричної субмоделі є *Монтжуїк – Зачарований будинок*. Формулою загальної метафоричної моделі є *реальне – ірреальне*.

У метафоричних субмоделях, спроектованих у процесі операції контрастивного мапування, історико-політичний контекст романів детермінується військовою лексикою, топонімами, власними назвами. З метою створення ірреального контексту автори залучають фонологічну іконічність, лексико-асоціативне поле з конотаційним елементом *ірреальне*, номінативні одиниці на позначення сенсорних відчуттів, граматичну категорію числа займенника, парадоксальний вислів, метафору, антитезу, синекдоху, персоніфікацію, епітет, паралелізм, гіперболу і ампліфікацію.

На рисунку (див. рис. 1) зображено проектування ознакових характеристик метафоричних субмоделей у процесі атрибутивного, релятивного і контрастивного мапування.

У четвертому розділі "**Проектування контекстуальних характеристик метафоричних субмоделей у процесі інтертекстуального і ситуативного мапування**" проаналізовано лінгвокогнітивні операції побудови метафоричних субмоделей у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.; охарактеризовано прагматичний аспект розгортання метафоричних субмоделей.

Лінгвокогнітивні операції інтертекстуального і ситуативного мапування зумовлені контекстом. Йдеться про проектування будь-якого фрагмента тексту світової культури: як у випадку інтертекстуального мапування, так і текстової ситуації в межах роману одного автора, тобто ситуативного мапування. Проектування контекстуальних характеристик метафоричних субмоделей у процесі інтертекстуального і ситуативного мапування зображено на рисунку (див. рис. 2).

Під *інтертекстуальним мапуванням* розуміється лінгвокогнітивна операція проектування ситуації чи сюжету вже інтерпретованих у культурі на новий художній текст. Основу мапування цього типу становить лінгвокогнітивна процедура інтертекстуалізації, яка передбачає формування образу, що полягає у встановленні міжтекстових зв'язків з метою використання у новому словесному образі його прецеденту (Н.О. Фатєєва).

У романі К.М. Гайте "El curto de atrás" операція інтертекстуального мапування забезпечує проектування на текстові ситуації роману мотивів з таких творів мистецтва, як гравюра "Конференція Лютера з дияволом" і казка "Хлопчик-Мізничник". Вхідний простір 1 *Роман спогадів* структурує елементи *Написання роману; Факти і дати; Франко*. Вхідний простір 2 *Фантастичний роман* містить елементи *Розмова з дияволом; Казкові камінці; Істота з надприродною силою*. Виявляється контраст між романом-спогадів: *libro de memorias* (Gaité, "El curto de atrás") і фантастичним романом, надруковані аркуші якого з'являються самі по собі дивним чином: *¿que está escribiendo una novela de misterio? – ¿Ahora? ... No, ahora no, hace tiempo que no escribo nada – digo, mirando todavía inquieta hacia la mesa donde sigo viendo los folios* (Gaité, "El curto de atrás") – "Що ви пишете містичний роман? – Зараз? ... Ні, зараз ні, вже давно я нічого не пишу, – відповідаю, все ще неспокійно дивлячись у бік столу, де досі лежать аркуші". В інтегрованому просторі мережі формується метафорична субмодель *Роман спогадів – Фантастичний роман* і відповідна метафорична модель *реальне – ірреальне*.

У романі Х. Маріаса "Tu rostro mañana" образ вбивць Громадянської війни в Іспанії (*los milicianos que se cargaron en una cuneta a mi tío Alfonso [...] Orlov y Bielov y Carlos Contreras, que torturaron [...] a Andreu Nin [...] han sido dueños del tiempo y han sostenido en su mano el reloj* (Marías, "Tu rostro mañana") – "військові, які застрелили в кюветі мого дядька Альфонсо [...] Орлов і Белов, і Карлос Контрерас, що розшматували [...] Андреу Ніна [...] були господарями часу і тримали годинник у руці") знаходить втілення в архетиповому образі лицаря Смерть – *Caballero Muerte (el dueño del tiempo, él tiene el reloj y sabe la hora* (Marías, "Tu rostro mañana") – "володар часу, він має годинник і знає, котра година"). Операція інтертекстуального мапування забезпечує побудову мережі концептуальної інтеграції, створеної Вхідним простором 1 *Зброя вбивць Громадянської війни* і Вхідним простором 2 *Годинник лицаря Смерть*. Зіставлення цих ментальних конструктів забезпечує побудову метафоричної субмоделі *Вбивці Громадянської війни – Лицар Смерть*, що складає метафоричну модель *реальне – ірреальне*. Прагматичне значення субмоделі виявляється у спробі автора описати особливе бачення минулого, що проливає світло на втрачені сторінки історії, які не знайшли документального підґрунтя.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНЕ МАПУВАННЯ

СИТУАТИВНЕ МАПУВАННЯ

Рис. 2 Проектування контекстуальних характеристик метафоричних субмоделей у процесі інтертекстуального і ситуативного мапування

У романі Х. Наварро "La casa del padre", що містить алюзію на оповідь Є. По "Падіння будинку Ашерів", метафорична субмодель сконструйована на основі інтертекстуального мапування. Письменник вживає опозицію щодо приналежності брата і сестри Буесо водночас до реального (*dos hermanos, los Bueso, que después de que fusilaran al padre, don Eugenio Bueso, se habían enterrado en vida, habían cegado los cristales de las ventanas en pleno centro de Granada* (Navarro, "La casa del padre") – "брат і сестра Буесо, які, після того як розстріляли їх батька, дон Еухеніо Буесо, поховали себе заживо, заліпивши стекла вікон у самому центрі Гранаді") та ірреального світів (*muertos en vida* (Navarro, "La casa del padre") – "живі мерці"). Елементами Вхідного простору 1 *Брат і сестра Буесо є Політичні переслідувані в родині; Ізоляція від суспільства*. Вхідний простір 2 *Живі мерці* складають елементи *Дивна хвороба; Існування в минулому*. Зіставлення двох ментальних конструктів, паралельно представлених у тексті, сприяє побудові метафоричної субмоделі *Брат і сестра Буесо – Живі мерці*, яка зводиться до формули *реальне – ірреальне*.

Інтертекстуальне мапування сприяє розумінню змісту роману К. Руїса Сафона "La sombra del viento", де бажання забути страшні події Громадянської війни в Іспанії (*aquellos primeros días de la guerra en Barcelona* (Zafón, "La sombra del viento") – "ті перші дні війни в Барселоні") метафорично уподібнюється в образі кладовища забутих книг – *Cementerio de los Libros Olvidados* (Zafón, "La sombra del viento"), ремінісценції рядків Х.Л. Борхеса "Вавилонська бібліотека". На основі Вхідного простору 1 *Спогади про війну (Барселона перших днів війни; Герой, що розповість про події)* і Вхідного простору 2 *Кладовище забутих книг (Кладовище забутих книг; Книга, що розповість про події)* утворюється мережа концептуальної інтеграції, у внутрішньому просторі якої встановлюється відношення між реальною подією та ірреальним локусом. Прагматичною стратегією метафоричної субмоделі *Спогади про війну – Кладовище забутих книг*, яка зводиться до метафоричної моделі *реальне – ірреальне*, є переосмислення подій Громадянської війни і повоєнного часу в Іспанії, що скеровує зусилля автора на об'єднання історичного та уявного в тлумаченні сумнівних аспектів історії.

Ситуативне мапування є лінгвокогнітивною операцією проектування міжтекстових зв'язків в межах творчості одного автора, яка передбачає перенесення художніх ситуацій, відображених у царині джерела, на ситуації царини мети. Художньою ситуацією, станом чи подією є продукт творчості автора, естетичний спосіб мовного втілення фактів особистого життя людини, її духовних, моральних і фізичних особливостей, роздумів над проблемами життя (Л.І. Белєхова).

У романі К. Р. Сафона "La sombra del viento" ситуація, що склалася в Іспанії в роки війни та повоєнний період (*Los últimos días de la guerra fueron el preludeo del infierno. La ciudad había vivido el combate a distancia, como una herida que late adormecida* (Zafón, "La sombra del viento") – "Останні дні війни були прелюдією пекла. Місто пережило битву на відстані, як заспокоєна рана, що не припиняє пульсувати") проектується на ірреальний онтологічний статус персонажа роману (*El fuego le había devorado la piel, las manos y el pelo [...] todo su cuerpo era una herida en carne viva* (Zafón, "La sombra del viento") – "Вогонь зжер його шкіру, руки і волосся [...] все його тіло було раною на живій плоті"). Ситуативне мапування забезпечує зіставлення Вхідного простору 1 *Місто повоєнного часу (Війна; Знищення пам'яті; Повоєнні роки; Спроба пробачити)* і Вхідного простору 2 *Хуліан (Вогонь; Перетворення на диявола; Страждання; Спроба пригадати)*. В інтегрованому просторі утворюється метафорична субмодель *Місто повоєнного часу – Хуліан*. Емерджентну структуру і загальну метафоричну модель формуємо як *реальне – ірреальне*.

Мовне наповнення метафоричних субмоделей, утворених у процесі проектування контекстуальних характеристик, складають алюзії, рефрени, перифрази, цитати, повтор фрагментів тексту. Ірреальні художні образи деталізують певні засоби фонетичного і граматичного рівнів, лексеми, марковані асоціативним значенням *ірреальне*, а також стилістичні й синтаксичні прийоми епітету, метафори, метонімії, антитези, літоти, гіперболи, персоніфікації, оксюмору, синестезії, епанортози, ампліфікації, анепіфори. Свідченням історико-політичного контексту є військова і суспільно-політична лексика, власні назви, вказівки на історичні дати.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічна концепція дисертації ґрунтується на таких положеннях: 1) проблему організації знань людини про навколишній світ та їхнє відображення в її свідомості на сучасному етапі досліджують у вигляді різних моделей; 2) метафорична модель – це бінарна когнітивна схема, виражена формулою $X - це Y$ та утворена шляхом ментальної операції метафоричної проєкції поняттєвих елементів із царини джерела на царину мети; 3) у випадках, коли у метафоричних моделях поняття царини мети не є конкретнішими, ніж поняття царини джерела, слід говорити про переструктурування поняттєвих царин. Таким прикладом є метафорична модель *реальне – ірреальне*, де царина мети не пояснює царину джерела, а лише уподібнюється їй, зберігаючи формулу $X - це Y$; 4) з метою деталізації метафоричної моделі *реальне – ірреальне* досліджуються метафоричні субмоделі, побудовані на основі певної текстової ситуації конкретного художнього твору та виражені також формулою $X - це Y$; 5) визначальною рисою наративної структури іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. є поєднання в рамках одного наративу зображень реальних історичних подій травматичного минулого Іспанії та елементів ірреального, представлених у вигляді метафоричної моделі *реальне – ірреальне*.

Методика аналізу лінгвокогнітивних механізмів конструювання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст. передбачає застосування методів когнітивної лінгвістики і традиційної стилістики. Побудова мереж концептуальної інтеграції ментальних просторів розглядається як лінгвокогнітивний процес визначення характеру взаємодії між метафоричними субмоделями, інтегрованими у словесну тканину художнього тексту, та їх мовним утіленням. Формування метафоричних субмоделей здійснюється шляхом лінгвокогнітивних операцій мапування, що висвічують характеристики елементів царини джерела через характеристики елементів царини мети окремої метафоричної субмоделі. Використання методу лінгвостилістичного аналізу дає змогу розкрити смисл лексико-семантичних мовних засобів, представлених у метафоричних субмоделях, що виконують оцінно-експресивне, прагматично переконливе і стилістично вмотивоване навантаження у наративній структурі іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

У лінгвокогнітивних операціях атрибутивного, релятивного і контрастивного мапування акцент робиться на проєктуванні ознакових характеристик царини джерела на онтологічно споріднені характеристики царини мети: атрибутивне мапування передбачає проєктування якісно-кількісних ознак, релятивне – ознак причинно-наслідкового характеру, контрастивне – протилежних за змістом ознак.

У процесі атрибутивного мапування сконструйовано метафоричні субмоделі *Події війни – Дивна пляма крові; Спогади про війну – Фантастичний острів; Минуле Іспанії – Дивна настільна гра; Село, що виникло шляхом колонізації – Селище-примара*, у яких залучення військової і суспільно-політичної лексики, топонімів та вказівки на конкретний період історії зображує реальний аспект романів-спогадів. Тимчасом фонетичні, лексичні й граматичні засоби і художні прийоми є площиною для зображення ірреального аспекту творів.

Операція релятивного мапування забезпечує чітке розуміння психологічного аспекту метафоричних субмоделей *Фронт – Дивний будинок; Іспанія епохи диктатури – Корабель-примара; Політичне життя країни – Будинок серед поля*, що проявляється в аналізі відчуттів оповідача, переданих органами сенсорної системи і відображених лексичними одиницями на позначення візуальних, аудіальних, тактильних, ольфактивних, одоративних, кінестетичних і фізіологічних відчуттів, а також лексемами негативної емоційної оцінки та способами синестезії, емфазі, парцеляції, риторичних запитань.

У метафоричних субмоделях *Юнаки, поранені на війні – Ірреальні персонажі; Монтжуїк – Зачарований будинок*, спроектованих у процесі операції контрастивного мапування, історико-політичний контекст романів детермінується військовою лексикою, власними назвами. З метою створення ірреального контексту автори залучають фонологічну іконічність, лексико-асоціативне поле з конотативним елементом *ірреальне*, граматичну категорію числа займенника, парадоксальний вислів, антитезу та інші мовні засоби.

Лінгвокогнітивні операції інтертекстуального і ситуативного мапування зумовлені контекстуальними характеристиками і передбачають проектування фрагментів текстів світової культури: як у випадку інтертекстуального мапування, так і проектування текстових ситуацій в межах твору одного автора – у випадку ситуативного мапування.

Метафоричні субмоделі *Роман спогадів – Фантастичний роман; Вбивці Громадянської війни – Лицар Смерть; Брат і сестра Буесо – Живі мерці; Спогади про війну – Кладовище забутих книг*, утворені у процесі інтертекстуального мапування, і метафорична модель *Місто повоєнного часу – Хуліан*, спроектована шляхом ситуативного мапування, ґрунтуються на таких способах, як алюзія, рефрен, перифраз, цитата, повтор фрагментів тексту, виражених відповідними мовними засобами.

Комунікативно-прагматичним значенням метафоричної моделі *реальне – ірреальне* є переосмислення та репрезентація теми Громадянської війни 1936-1939 років та повоєнного періоду в Іспанії у вигляді ірреальних художніх образів.

Метафорична модель *реальне – ірреальне* є цілісною лінгвокогнітивною структурою, що пронизує весь художній простір, набуває відповідного спектру семантичних інтерпретацій і прагматичних настанов і забезпечує ідейну, композиційну й мовну єдність наративної структури іспанських романів-спогадів ХХ–ХХІ ст.

Творчий доробок авторів сучасних іспанських романів-спогадів є перспективним матеріалом для подальших наукових студій. Розроблена в дослідженні методика побудови метафоричної моделі може бути екстрапольована на розкриття особливостей наративної організації художніх текстів інших авторів. Доцільним вважаємо продовження вивчення лінгвокогнітивних механізмів взаємодії мови та мислення, лінгвокультурних кодів іспанської картини світу. Виконане дослідження на матеріалі іспанської мови сприятиме поглибленню теоретичних положень когнітивної наратології загалом та когнітивної поетики зокрема, представлених романським вектором в їхньому становленні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сутуліна Л. Г. Концептуальна метафора HAUNTING у новелах Х. Маріаса / Л. Г. Сутуліна // Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія "Філологічні науки". – Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2011. – № 1 (1). – С. 181–185.
2. Сутуліна Л. Г. Ірреальність як домінанта художнього світу Х. Маріаса / Л. Г. Сутуліна // Нова філологія : [зб. наук. праць]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – № 47. – С. 145–149.
3. Сутуліна Л. Г. До питання концептуальної метафори в сучасній іспанській літературі / Л. Г. Сутуліна // Філологічні науки : [зб. наук. праць викл. факультету]. – Дніпропетровськ : Свидлер, 2011. – С. 169–170.
4. Сутуліна Л. Г. Концептуальна метафора HAUNTING у романі Х. Наварро "Дім батька" / Л. Г. Сутуліна // Україні ХХІ сторіччя – інтелект і творчість молоді : Матеріали I Всеукраїнського форуму студентів, аспірантів і молодих учених. – Д. : ДНУ, 2011. – С. 69–70.
5. Сутуліна Л. Г. Проблема дослідження сучасних лінгвометафорологічних підходів / Л. Г. Сутуліна // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна". – Острог, 2012. – Вип. 23 – С. 174–178.
6. Сутуліна Л. Г. Проблема дослідження метафори: синхронічний аспект / Л. Г. Сутуліна // Філологічні науки : [зб. матеріалів підсумк. наук. конф. студентів та викл. факультету]. – Дніпропетровськ : Адверта, 2012. – С. 320–322.
7. Сутуліна Л. Г. Метафорична модель "Привиди – відбитки ідей минулого" в іспанській літературі / Л. Г. Сутуліна // Франція та Україна: науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур : Матеріали XV міжнародної конференції. – Дніпропетровськ : Пороги, 2012. – С. 56–58.
8. Сутуліна Л. Г. Проблема дослідження метафори як мовного засобу моделювання реальності у діахронічному зрізі / Л. Г. Сутуліна // Англістика та американістика : [зб. наук. праць] / [гол. ред. А.І. Анісімова]. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2012. – Вип. 9. – С. 86–91.
9. Сутуліна Л. Г. Проблема вивчення метафори у лінгвокультурологічному зрізі / Л. Г. Сутуліна // Філологічні науки : [зб. матеріалів підсумк. наук. конф. студентів та викл. факультету]. – Дніпропетровськ : Адверта, 2013. – С. 348–349.
10. Сутуліна Л. Г. Метафора в художньому наративі / Л. Г. Сутуліна // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства : Матеріали IV-ї Всеукраїнської наукової конференції романістів. – Дніпропетровськ : Інновація, 2013. – С. 143–144.
11. Сутуліна Л. Г. Семантико прагматичний аспект розгортання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* в іспанських романах-спогадах ХХ–ХХІ століття / Л. Г. Сутуліна // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія "Філологічні науки" / [відп. ред. Г.В. Самойленко]. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – Кн. 2. – С. 240–245.
12. Сутуліна Л. Г. Розгортання сфери-джерела метафоричної моделі *реальне – ірреальне* в іспанських романах кінця ХХ – початку ХХІ століття / Л. Г. Сутуліна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія "Мовознавство". – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2014. – Вип. 20 (2). – № 11. – С. 159–165.

13. Сутуліна Л. Г. Етапи дослідження метафоричних моделей / Л. Г. Сутуліна // Філологічні науки : [зб. метаріалів підсумк. наук. конф. студентів та викл. факультету]. – Дніпропетровськ : Адверта, 2014. – С. 403–405.

14. Сутуліна Л. Г. Метафорична модель *реальне – ірреальне* у сучасному іспанському нарративі / Л. Г. Сутуліна // Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – С. 426–428.

15. Сутуліна Л. Г. Концептуальна інтеграція ментальних пространств метафорической модели *реальное – ирреальное* в испанском нарративе XX–XXI века / Л. Г. Сутуліна // Наука и образование – 2014 : Материалы IX международной научной конференции студентов и молодых ученых. – Астана : Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2014. – С. 1220–1222.

16. Сутуліна Л. Г. Метафорическая модель *реальное – ирреальное* в романе Хусто Наварро "La casa del padre" / Л. Г. Сутуліна // Язык. Словесность. Культура. – Москва, 2015. – №1. – С. 58–70.

17. Сутуліна Л. Г. Лінгвопрагматичні особливості метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у сучасному іспанському художньому нарративі / Л. Г. Сутуліна // Україна і світ : діалог мов та культур : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2016. – С. 409–410.

АНОТАЦІЯ

Сутуліна Л.Г. Метафорична модель *реальне – ірреальне* у нарративній структурі іспанських романів-спогадів XX–XXI століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.05 – романські мови. – Київський національний лінгвістичний університет МОН України, Київ, 2017.

У дисертації запропоновано новий інтегрований підхід до вивчення лінгвокогнітивних механізмів конструювання метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у нарративній структурі іспанських романів-спогадів XX–XXI ст.; уточнено визначення понять *метафоричної моделі* і *метафоричної субмоделі* як генераторів концептуальних смислів у нарративній структурі художніх творів; розроблено комплексну методику аналізу лінгвокогнітивних механізмів побудови метафоричної моделі *реальне – ірреальне* у нарративній структурі іспанських романів-спогадів XX–XXI ст.; виявлено засоби актуалізації ознакових характеристик метафоричних субмоделей у процесі атрибутивного, релятивного і контрастивного мапування; розкрито механізми трансформації контекстуальних характеристик метафоричних субмоделей у процесі інтертекстуального і ситуативного мапування; візуалізовано метафоричні субмоделі, сконструйовані на основі лінгвокогнітивних операцій мапування, у нарративній структурі іспанських романів-спогадів XX–XXI ст.

Ключові слова: метафорична модель, іспанські романи-спогади XX–XXI ст., атрибутивне, релятивне, контрастивне, інтертекстуальне, ситуативне мапування.

АННОТАЦИЯ

Сутулина Л.Г. Метафорическая модель *реальное – ирреальное* в нарративной структуре испанских романов-воспоминаний XX–XXI века. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.05 – романские языки. – Киевский национальный лингвистический университет МОН Украины, Киев, 2017.

В диссертации предложен новый интегрированный подход к изучению лингвокогнитивных механизмов конструирования метафорической модели *реальное – ирреальное* в нарративной структуре испанских романов-воспоминаний XX–XXI в.; уточнены определения понятий *метафорическая модель* и *метафорическая субмодель*; разработана комплексная методика анализа лингвокогнитивных механизмов построения метафорической модели *реальное – ирреальное* в нарративной структуре испанских романов-воспоминаний XX–XXI в.; выявлены способы актуализации признаков характеристик метафорических субмоделей в процессе атрибутивного, релятивного и контрастивного картирования; раскрыты механизмы трансформации контекстуальных характеристик метафорических субмоделей в процессе интертекстуального и ситуативного картирования; визуализированы метафорические субмодели, построенные на основе лингвокогнитивных операций картирования в нарративной структуре испанских романов-воспоминаний XX–XXI в.

Метафорическая модель определяется как бинарное когнитивное соединение, выраженное формулой $X - \text{это } Y$, которое образуется путем ментальной операции метафорической проекции понятийных элементов из области источника на понятийные элементы области цели. С целью конкретизации метафорической модели исследуются метафорические субмодели – когнитивные структуры, построенные исходя из определенной текстовой ситуации конкретного художественного произведения.

Определяющей чертой нарративной структуры литературного направления испанских романов-воспоминаний XX–XXI в. является сочетание изображений реальных исторических событий травматического прошлого Испании и элементов ирреального, которое в исследовании нашло выражение в виде метафорической модели *реальное – ирреальное*.

Методологическую основу работы составляют исследования когнитивной лингвистики, а именно теория метафорического моделирования, построение сети концептуальной интеграции ментальных пространств и лингвокогнитивные операции картирования. Метод лингвостилистического анализа используется с целью раскрытия глубинного лексико-семантического слоя художественных образов, представленных метафорическими субмоделями.

В лингвокогнитивных операциях атрибутивного, релятивного и контрастивного картирования акцент делается на проектирование признаков характеристик сферы источника на онтологически родственные характеристики сферы цели. При этом атрибутивное картирование предусматривает проектирование признаков, релятивное – основывается на отношении причинно-следственного характера, контрастивное – предполагает сталкивание противоположных элементов.

Вследствие этих операций формируются метафорические субмодели: *События войны – Странное пятно крови; Воспоминания о войне – Фантастический остров; Прошлое Испании – Странная настольная игра; Село, возникшее путем колонизации – Село-призрак; Фронт – Станный дом; Испания эпохи диктатуры – Корабль-призрак; Политическая жизнь страны – Дом посреди поля; Юноши, раненые на войне – Ирреальные персонажи; Монтжуик – Заколдованный дом.*

Операции интертекстуального и ситуативного картирования обуславливают проектирование контекстуальных характеристик метафорических субмоделей: *Роман воспоминаний – Фантастический роман; Убийцы Гражданской войны – Рыцарь Смерть; Брат и сестра Буэсо – Живые мертвецы; Воспоминания о войне – Кладбище забытых книг; Город послевоенного периода – Хулиан.* При этом реализуется трансформация как фрагментов текстов мировой культуры, так и текстовых ситуаций в пределах произведения одного автора.

Метафорическая модель *реальное – ирреальное* составляет целостную лингвокогнитивную структуру, которая, пронизывая все художественное пространство, приобретает соответствующий спектр семантических интерпретаций и прагматических установок и обеспечивает идейное, композиционное и языковое единство нарративной структуры испанских романов-воспоминаний XX–XXI в.

Ключевые слова: метафорическая модель, испанские романы-воспоминания XX–XXI в., атрибутивное, релятивное, контрастивное, интертекстуальное, ситуативное картирование.

RESUME

Sutulina L.G. *Metaphorical Model Real – Unreal in Narrative Structure of Spanish Memoir Novels of 20th–21th Centuries.* – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Specialty 10.02.05 – Romance Languages. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis offers a new integrated approach to the study of linguistic and cognitive mechanisms constructing the metaphorical model *Real – Unreal* in narrative structure of the Spanish memoir novels of the 20th–21th centuries. The definition of notions *metaphorical model* and *metaphorical submodel* has been clarified as conceptual meaning generators in the narrative structure of literary works. The complex methodology used to analyse linguistic and cognitive mechanisms constructing metaphorical model *Real – Unreal* in narrative structure of the Spanish memoir novels of the 20th–21th centuries has been applied. The means actualising the feature characteristics of metaphorical submodels through the attributive, relative and contrastive mapping have been established. The mechanisms transforming contextual characteristics of the metaphorical submodels through the intertextual and situational mapping have been revealed. The metaphorical submodels constructed in the process of the linguistic and cognitive mapping operations in narrative structure of the Spanish memoir novels of the 20th–21th centuries have been visualised.

Keywords: metaphorical model, Spanish memoir novels of 20th–21th centuries, attributive, relative, contrastive, intertextual, situational mapping.

Підписано до друку 10.01.2017. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Ризографія. Ум. др. арк. 0,9.
Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 448

Віддруковано в «Поліграфцентрі» ФОП Кучугурний Ю.М.,
свідоцтво про державну реєстрацію №2 224 000 0000 073863
м. Дніпро, вул. Воскресенська, 11, 49000,
тел. (056)735-50-08